

3. BASKI

YAVUZ BAHADIROĞLU

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Hayat

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

© 2023, Hayat Yayıncılık, İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri ve Tic. A.Ş.
Tüm yayın hakları anlaşmalı olarak Hayat Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

ISBN: 978-605-151-235-8
Sertifika No: 75092

"Babalar Eve Dönsün" adlı kitap tasnif edilerek, "Osmanlı'da Çocuk Eğitimi" adıyla yeniden yayına hazırlanmıştır.

Hayat Yayınları : 477
Eğitim : 10
Kitabın Adı : Osmanlı'da Çocuk Eğitimi
Yazarı : Yavuz Bahadıroğlu
Yayın Editörü : Erol Şahnacı
Kapak ve İç Tasarım : Hayat Yayınları
Baskı Yeri ve Tarihi : İstanbul, 2024
Baskı ve Cilt : Alioğlu Matbaacılık
Orta Mahalle Fatin Rüştü Sokak No: 1/3-A
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0 212) 612 95 59
Sertifika No: 45121

Hayat Yayın Grubu

Molla Gürani Mahallesi, Oğuzhan Caddesi No: 15 Kat: 3
Fındıkzade - Fatih / İstanbul
Tel: 0212 613 11 00 Gsm: 0530 259 80 96
www.hayatyayinlari.com - e-posta: hayat@hayatyayinlari.com
twitter/hayatyayinlari - facebook/hayatyayinlari.com - /hayatyayinlari

YAVUZ BAHADIROĞLU

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Hayat

YAVUZ BAHADIROĞLU

1945 yılı başında Rize ilinin Pazar kazasına bağlı Hisarlı köyünde dünyaya geldi.

1971'de İstanbul'da gazeteciliğe başladı. Muhabirlik, araştırma-inceleme, röportaj ve fıkra yazarlığı yaptı. Gazete, dergi ve şirket yöneticisi olarak çalıştı.

Gazeteciliğini muhabir ve röportajcı olarak sürdürürken, Niyazi Birinci adıyla çocuklara yönelik eserler üretti. Yüzlerce çocuk romanı, hikâye yayınladı.

Asıl çıkışını tarihi romanlarıyla yaptı. İlk romanı Sunguroğlu ve ardından yazdığı Buhara Yanıyor, ülkenin en çok satan romanlarından oldu. Genelde Osmanlı'nın çeşitli dönemlerini ele alan otuzu aşkın roman yazdı.

Hâlen ulusal yayın yapan Moral FM radyosunda günlük yorumlar yapıyor ve bir günlük gazetede köşe yazarlığını sürdürüyor.

Yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz....9

Birinci Bölüm

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Dünyanın aradığı model: Osmanlı aile tipi....13

Osmanlılar çocuklarını nasıl terbiye ederlerdi?....16

Osmanlı evleri ve modern evlerimiz....20

Eski terbiye metodumuz ve yeni aile hayatımız....25

"Çocukların yüreğine 'kıblenâme' koymak" ne demek?....31

Osmanlı'da çocuk okula nasıl hazırlanırdı?....34

İkinci Bölüm

FATİH NASIL YETİŞTİ?

Bir "Fatih" nasıl yetişir?....47

Fatih nasıl yetişti?....47

Bu çağda "Fatih yürekli çocuk" yetiştirmek mümkün mü?..51

Fatih'in hocaları....54

Fatih'in çocukluğu....57

Fatih'in yetiştiği çevre....60

Üçüncü Bölüm

BİR KARŞILAŞTIRMA: OSMANLI AİLESİ ve BİZ

Onlar ve biz….....67

İman-ibadet....67

Hâl ve gidiş 68
Sevgi - saygı.....68
Ahlâk 69
Çevre koruma 70
Hayvanları ve bitkileri koruma.....71
Nezaket 73
Doğruluk - dürüstlük.....87
Ahde vefa.....89
Tevazu 91
Hak-hukuk ve adâlet.....91
Hoşgörü.....94
Sade yaşam.....96

Dördüncü Bölüm

BİR OSMANLI TARİHÇİSİNDEN (SEVDALISINDAN) ÇOCUK TERBİYESİ TESPİTLERİ

Çocuklarla nasıl sağlıklı iletişim kuracağız?.....103
Çocuk için bir hedef belirlenmeli mi?.....105
"Kötü çocuk" yetiştirmek ister misiniz?.....111
Çocuklarımız için neleri yapmayalım?.....116
Okulla işbirliği şart mı?.....119
Eğitim sistemimiz yasakların kıskacında.....122
Çocuğu nasıl mutlu edebiliriz?.....126
Çocuklarımızın dünyası 136
İsimsiz gençlerimiz 139
Çocuğun kafasına soru ekmek 142
Çocuklarımıza ulaşamıyoruz.....146

Çocuk katiller 148
Çocuk ve şiddet.....151
Şiddetin türü: 152
Şiddete maruz kalma sebepleri:.....152
Çocuk ve ceza 153
Dayak ve çocuk.....156
Çocuklar kitap okumaya nasıl alıştırılır? 159
"Terörist" yetiştirmek ister misiniz?.....162
Masal ve hikâyenin, çocuğun dünyasındaki rolü nedir?....165
Çocuğa cinsel eğitim nasıl verilmeli? 169
Çocuk yetiştirmede ninelerin ve dedelerin rolü var mı? ...171
Yaşlanma korkusu aşılabilir mi?.....173
Kadınlar erkekleri nasıl görüyor?.....176
Sevgi bağlarımız çözülüyor mu? 178
Şöhret bolluğunda neden "adam" kıtlığı çekiyoruz?.....182
Nereye kadar aile içi özgürlük? 185
Anneliğe ve babalığa nasıl hazırlanmalı? 190
Aile kurmak kolay mı?.....195
"Turn off Tv - Turn on life!" nedir? 203
Çocuklar hayatı bizim gibi mi algılar? 207
Gül veren el, gül kokar 211
Hadi gelin birazcık çocuklaşalım 213
Uyuşturucu ve "sanatçı".....217
Yasakların gölgesinde yaşamak 220
"Ah Biz!" ve "Ah Çocuklarımız!".....222
Kötü örnek çok 224
Gelinlerle kaynanaların kavga etmesi mecburi mi?.....228
Aile içi kavgalarımız 231

Tartışma usulü....234
Evliliğinizden şikâyetçi misiniz?....238
Kadın dövmenin erkeksi keyfi....241
Ah gençlerim!....244
Hayatın çöplüklerinden "insan" toplamak....247
Eş, iş ve arkadaş seçimi....254
Evimiz ve kullanılmayan eşyalarımız....257
İstismar kavşağında annelik....261
Kadını tüketmenin öteki yanı....264
"Kadın" ile "anne" arasında kalmak....267
Din dersi ve çocuk....270
Büyük amcamın kıssaları ile yönlenen çocukluğum....273
Kopuk hayatlar....276
Ufuklu insan nasıl yetişir?....279
Anne-baba dayatmacılığı....282
Şefkatli misiniz?....284
Sözün bittiği yerde evlilik de biter....286

Önsöz

Bu millet, geçmişte, insanlık tarihinde varlığını ölümünden sonra da devam ettirebilmiş, hayatıyla ve eserleriyle arkasında "hoş bir sadâ" bırakabilmiş pek çok "büyük insan" yetiştirdi...

Kimi kahramanlığı, kimi adaleti, kimi ilmî dirayeti, kimi hakka hizmeti, kimi engin tefekkür dünyası ile birer yıldız gibi parlamış olan bu şahsiyetler, insanlığın, tekâmülü açısından "rehber" ve "kilometre taşı" misyonu üstlendiler.

Osmanlı ailesi ve eğitimi, çocuklara müthiş bir özgüven veriyordu. Osmanlı insanı dinine, milletine ve devletine güveniyor, bunlara güvendiği için de kendine güveniyordu. Yılmaz ve yıkılmaz olduğunu düşünüyordu. Çocuklarını da bu öğreti ile yetiştiriyordu.

Bu gerçeği, Batı hayranlarını da etkilemek amacıyla, Avrupalı gezginlerin, yazarların, diplomat ve araştırmacıların eserlerinden aktaralım.

"Türkiye Seyahatnâmesi"yle meşhur Du Loir'ın 1650'lerdeki ahlâkımız hakkındaki hükmü şu:

"Hiç şüphesiz ki, ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medeni hayatı, bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir."

On yedinci yüzyılda İngiltere'nin İstanbul sefirliğinde bulunan Sir James Porter tam bir İslam ve Türk düşmanıdır. Buna rağmen hatıratının bir yerinde şöyle diyor:

"Osmanlılarda çocukların analarıyla babalarına karşı besledikleri hürmet, bilhassa şayan-ı takdirdir. İstanbul'da tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış evlâtlar az görülür..."

Düşünüyorum da, bugün bir yabancı sefirin aynı tarz cümleler kullanmasını pek imkân dâhilinde görmüyorum. Çünkü biz kendi kültür ve medeniyet sisteminden koparılıp boşluğa fırlatılmış bir milletiz.

Sir James Porter'i dinlemeye devam edelim:

"Osmanlılarda anne-baba sevgisi çok kuvvetlidir. Çocuklarda

sonsuz bir itaatle birlikte, evlâtlık vazifesiyle alâkadar olabilecek her şeye karşı sarsılmaz bir bağlılık görülür..."

Osmanlı ailesi çocuk yetiştirmek üzere kurumlaşmıştı. Dengelerini buna göre oturtmuş, buna göre kendini geliştirmişti.

Annelerde "kariyer" endişesi, babalarda "daha fazla kazanma" ihtirası yoktu. Aile ve toplum hayatının bir ayağı "tevekkül", öteki ayağı "teşekkür"dü (şükür anlamında).

Annenin en önemli işi çocuk yetiştirmekti. Mimari de buna göre planlanmıştı. Her evin "olmazsa olmaz"ı sayılan avlular, kadının egemenlik alanıydı. Çamaşır bu avlularda yıkanır, misafir bu avlularda ağırlanır, su kuyusu, tandır, dokuma tezgâhı gibi âlet edevatlar yine bu avlularda yer alırdı.

Osmanlı asırlarında hemen her aile kendi ihtiyaçlarını üretir, ihtiyaç fazlası üretimini ise satıp geçinirdi. Aile işletmeciliği kanalıyla "hür teşebbüs" o kadar yaygındı ki, buna bakıp bugünkü anlamda "liberal ekonomi"nin temellerinin Osmanlı ailelerinde atıldığını söylemek bile mümkündür.

Kısacası, Osmanlı asırlarında hayatın hiçbir evresi boş ya da başıboş bırakılmaz, hayatın her yönü değerlendirilir, her anı dolu dolu yaşanırdı. Bu yüzden de ömür bereketlenirdi.

Bugün ise "cevher insan" yetiştirmede eskisi kadar velud değiliz.

Acaba neden?

Osmanlı ailesi ne yapıyordu, nasıl yaşıyordu da bugün bile örnek insanlar olarak andığımız fertler yetiştiriyordu?

Bir Fatih, bir Yavuz, bir Kanuni, bir Akşemseddin, bir Sinan, bir Ulubatlı ve daha niceleri nasıl yetişmişti?

Dünyaya hükmeden, üç kıtaya adalet ve barış götüren neslin yetişmesinde nasıl bir ruh yatıyordu?

Osmanlı ailesinin çocuklarını yetiştirirken nasıl davrandıklarını bu kitabın sayfaları arasında bir araya getirdim…

Yavuz Bahadıroğlu
İstanbul, 2017

Birinci Bölüm

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Dünyanın aradığı model: Osmanlı aile tipi

İngiliz hükümeti, geçtiğimiz yıllarda aldığı bir kararla, "çekirdek aile"yi (aileyi anne, baba ve çocuklardan ibaret sayan anlayış) teşvik etmekten vazgeçti. Artık "büyük anne" ve "büyük baba" kavramları da aileye dâhil ediliyor.

Dünya biraz biraz "Osmanlı aile tipi"ni arıyor sanırım…

Peki, nedir "Osmanlı aile tipi"…

Yazar, ressam ve gezgin Antoine-Laurent Castellan, Osmanlı toplumunun özünü şöyle açıklıyor:

"Osmanlılar, ihtiyarlara ve çocuklara büyük ilgi ve özen gösterirler."

19. yüzyılda İstanbul'da birkaç sene kalan tarihçi Abdoloynme Ubicini, bu "ilgi" ve "özen"e "sevgi" ve "şefkat"i de ekleyerek şöyle diyor:

"Çocuklarını bundan daha fazla sevgi, özen ve şefkat içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum. İşin garibi, bütün bu şefkatle ihtimamın annelerden çok babalarda derinleşmiş olmasıdır. Cuma günleri (Cuma Osmanlı'da tatil günüdür) veya bir bayram günü, Osmanlı Türkü'nün, çocuğunun elinden tutup sokakta gezdirmesi, adımlarını çocuğun adımlarına

> "Çocuklarını bundan daha fazla sevgi, özen ve şefkat içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum.
>
> Abdoloynme Ubicini

göre ayarlaması, çocuğun yorulduğunu görünce omzuna alması veya bir aralık dinlendiği kahve peykesinde yanına oturtup en derin şefkatle konuşarak çocuğun bütün hareketlerini dikkatle takip etmesi görülecek şeydir." (Siz bunu en son ne zaman yaptınız?)

Osmanlı toplumu, yaşlılarına "saygı" gösterirken geçmişine; çocuklara "ilgi" gösterirken geleceğine sahip çıkıyordu. Böylece, geçmiş gelecekle bütünlenip başarıyı inşa ediyordu.

Tarihi reddederek (ya da bozarak) geçmişimizi, Batı'daki benzerleri gibi "çekirdek aile"ye dönüşüp çocuklarımızı nine ve dedenin verebileceklerinden mahrum bırakarak geleceğimizi yitirdik. Dolayısıyla hâl (bugün) keşmekeşe döndü…

Türkiye, yalnız ülkenin değil, hatta "Tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış" insanlarla dolu hâle geldi!

Bu tanımlama İngiltere'nin İstanbul sefirlerinden (1750'ler) Sir James Porter'e ait… Elifi elifine şöyle bir cümle kuruyor:

"Osmanlılarda, çocukların analarıyla babalarına karşı besledikleri hürmet, bilhassa şayan-ı takdirdir. İstanbul'da tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış evlâtlar az görülür..."

Düşünüyorum da, bugün bir yabancı sefirin aynı tarz cümleler kullanması mümkün olmadığına göre, biz sadece imparatorluğumuzu değil, onunla birlikte meziyetlerimizi ve faziletlerimizi de büyük ölçüde kaybettik. Bu nedenle boşlukta debelenip duruyoruz!

Sıra söze gelince, yaşlılarımızı da seviyoruz çocuklarımızı da… Ancak bu nasıl bir sevgidir ki, evlerinde yaşamaları gereken yaşlılarımız için sürekli "huzurevi" inşa ediliyor, çocuklarımız ise "şefkat" ve "özen"den mahrum "kuru bir sevgi" ile büyüyor.

> *Osmanlı toplumu, yaşlılarına "saygı" gösterirken geçmişine; çocuklara "ilgi" gösterirken geleceğine sahip çıkıyordu. Böylece, geçmiş gelecekle bütünlenip başarıyı inşa ediyordu.*

Ne demişler: "Men Dakka - dukka!"[1]*

Anne-babalarımıza olan ilgisizlik, çocuklarımız büyüyüp bizler de yaşlandığımızda tersine dönüyor: Bu kez evlatlar anne babalara "ilgi, sevgi, özen" ve "şefkat" göstermiyorlar.

Bunun için de Türkiye'de sürekli "huzurevi" inşa ediliyor!

Oysa Dr. Brayer, Osmanlı aile hayatına temas ederken, bilhassa yetişkin çocukların anne-babaları ile birlikte oturmaktan derin bir haz duyduklarını belirtiyor:

"Çocuklar yetişip adam oldukları zaman, (Osmanlı toplumunda) analarıyla babalarını yanlarında bulundurmakla iftihar ediyor, küçükken onlardan gördükleri şefkate mukabele etmekle bahtiyar oluyorlar..."

İsveçli Prof. Gaston Jezz ise Osmanlı ailesi hakkında şunları yazıyor:

"Osmanlı aile hayatındaki güzellik, nezahet ve samimiyet, zannetmiyorum ki başka bir yerde olsun. Osmanlı'daki İslâmî hayat, huzurlu bir hayatın zirve noktasıdır. Birbirine sevgi-saygı ile bağlıdırlar. Bayramlarda, kandillerde küçüklerin büyükleri ziyareti, büyüklerin küçüklere iltifatı şiir gibi bir hayatın ipuçlarını veriyor.

---

1 "Kötülük eden kötülük bulur" anlamında bir söz.

Osmanlı aile hayatı güzelliklerle doludur. Toplumsal yapı edebiyatla süslenmiştir. Hayat şiir gibi yaşanmaktadır. Bütün bunları ailede öğreniyorlar.

Ben Batılı bir aile hukuku profesörü olarak diyorum ki; Türk milletinin elinden aile nizâmını alınız, geriye hiçbir şey kalmaz."

> "Osmanlı aile hayatındaki güzellik, nezahet ve samimiyet, zannetmiyorum ki başka bir yerde olsun. Osmanlı'daki İslâmî hayat, huzurlu bir hayatın zirve noktasıdır."
>
> Prof. Gaston Jezz

Bakın bakalım, geriye ne kaldı?

İngiliz yazar Thornton, *"Türklerin ahlâkı, çocuklukta, iyilik telkini alarak değil, toplumda kötü örnek görmeyerek gelişir..."* der.

Diğerleri gibi, Thornton'da işin özünü kavramış, Osmanlı aile yapısını ve terbiye sistematiğini Osmanlı Devleti'ni yücelten olgunun temeli olarak belirlemiştir. Ama tek örneğe mahkûm edilmiş bir toplumda "iyi örnek" bulmak öyle kolay mı?

Unutmayalım: Bir daha hiç çocuk olmayacağız ama bir gün hepimiz yaşlanacağız.

Osmanlılar çocuklarını nasıl terbiye ederlerdi?

Yukarıda belirttiğim Prof. Gaston Jezz'in yazısından sonra, bu konuda dindaşı La Baronne Durand de Fontmange de en az Gaston Jezz kadar şaşkındır. Diyor ki:

> "Türklerin ahlâkı, çocuklukta, iyilik telkini alarak değil, toplumda kötü örnek görmeyerek gelişir..."
>
> İngiliz yazar Thornton

"Ülkenin asırlık âdet ve ananeleri ile dini hükümleri her seviyedeki kadını koruduğu için, Osmanlı'da ne iğfal edilmiş kız hikâyeleri, ne sokakta bulunmuş çocuk, ne düello, ne de intihar var..."

Öncelikle şunu görmek gerekir ki, Osmanlı ailesi ve eğitimi, çocuklara müthiş bir özgüven veriyordu. Osmanlı insanı dinine, milliyetine, milletine ve devletine güveniyor, bunlara güvendiği için de kendine güveniyordu. Yılmaz ve yıkılmaz olduğunu düşünüyordu. Çocuklarını da bu öğreti ile yetiştiriyordu.

Anlaşılan o ki, geçmişte bu coğrafyada yaşayan insanlar, yani ninelerimiz ve dedelerimiz, bugün hasretle andığımız "cevher insan"a ulaşmışlardı.

Bu gerçeği, Batı hayranlarını da etkilemek amacıyla, dilerseniz Avrupalı gezginlerin, yazarların, diplomat ve araştırmacıların eserlerinden aktaralım.

Mesela, "Türkiye Seyahatnâmesi"yle meşhur Du Loir'ın 1650'lerdeki ahlâkımız hakkındaki hükmü şu:

"Hiç şüphesiz ki, ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medeni hayatı, bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir."

On yedinci yüzyılda İngiltere'nin İstanbul sefirliğinde bulunan Sir James Porter tam bir İslam ve Türk düşmanıdır. Buna rağmen hatıratının bir yerinde şöyle diyor:

"Osmanlılarda çocukların analarıyla babalarına karşı besledikleri hürmet, bilhassa şayan-ı takdirdir. İstanbul'da tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış evlâtlar az görülür..."

Düşünüyorum da, bugün bir yabancı sefirin aynı tarz cümleler kullanmasını pek imkân dâhilinde görmüyorum. Çünkü biz kendi kültür ve medeniyet sisteminden koparılıp boşluğa fırlatılmış bir milletiz.

"Osmanlı ailesi ve eğitimi, çocuklara müthiş bir özgüven veriyordu. Osmanlı insanı dinine, milliyetine, milletine ve devletine güveniyor, bunlara güvendiği için de kendine güveniyordu."

Sir James Porter'i dinlemeye devam edelim:

"Osmanlılarda anne-baba sevgisi çok kuvvetlidir. Çocuklarda sonsuz bir itaatle birlikte, evlâtlık vazifesiyle alâkadar olabilecek her şeye karşı sarsılmaz bir bağlılık görülür..."

Ne yazık ki, aile dışı bağlarımızdan sonra (komşuluk ilişkisi gibi) aile içi "sarsılmaz bağlılığı" da çoktan kaybettik. "Kuvvetli anne-baba sevgisini" ve "itaat duygusunu" gömdük. "Mürteci" derler korkusuyla arkalarından bir Fatiha bile okuyamıyoruz.

Osmanlı toplumuna hayranlık duygularını dile getiren sadece Sir James Porter değil elbet, daha birçok Avrupalı gezgin var sırada. Biri de Dr. A. Brayer'dir. Fransız yazar ve gezgin Brayer, *"Neuf anne'es a Constantinople"* isimli eserinde Osmanlı toplumunun sevgi, saygı ve dayanışma ruhundan, yardımseverliğinden, ikramından, insanı minnettar bırakan davranışlarından uzun uzun bahseder. Fransız toplumunun bu hasletleri örnek almasını diler. İnsanî hislerin ve hasletlerin, 18. asır Fransa'sında, neden Osmanlı toplumundaki gibi olmadığına hayıflanır. Bunun sebeplerini araştırır ve bir yabancının varabileceği bazı doğru tespitlere varır. Der ki:

"Dinin mânen zincirlemiş olduğu hakiki Müslümanlar, ancak onun kendilerine çizmiş olduğu daire dâhilinde hareket edebilirler."

Kimi aydınlarımızın bir türlü varmak istemediği bu noktaya bir yabancı gezginin, üstelik 18. asırda ulaşmış olması düşündürücüdür.

Brayer, Osmanlı toplumunu yücelten esrarı keşfetmiş ve çekinmeden kitabına geçirmiştir. Şöyle devam ediyor:

"O su bentlerini, yol boylarıyla gezinti yerlerinde rastlanan sayısız çeşmelerle sebilleri, yolcuları barındırıp dinlendirmek ve

yiyeceklerini temin etmek için yapılan o hamamlı, çok odalı ve etrafları sıra sıra dükkânlı hanları kuran da o ruhtur..."

"Hangi ruh" sorusuna, Dr. Brayer şu cevabı veriyor:

"Kur'ân'ın mü'minleri teshir eden ruhu!"

Dr. Brayer, Osmanlı'nın ruhu çalınmış torunlarını görse acaba şimdi neler söylerdi?

> *"Osmanlılarda annebaba sevgisi çok kuvvetlidir. Çocuklarda sonsuz bir itaatle birlikte, evlâtlık vazifesiyle alâkadar olabilecek her şeye karşı sarsılmaz bir bağlılık görülür..."*
>
> Sir James Porter

Dr. Brayer'i dinlemeyi sürdürelim:

"Birtakım menfaat kaygıları, eğlence düşkünlükleri, çok defa kadınların da iştirak ettiği ticarî muamele gaileleri, hasılı başka memleketlerin her şeyleri, kadınların çocuklarına karşı şefkatlerini azalttığı halde; Osmanlı'nın harem hayatı, bilakis bütün bu hislerin bir merkezde toplanıp artmasını temin etmektedir."

Şerhe, izaha, yoruma gerek var mı?

İşin özü ve özeti şu ki: Osmanlı ailesi çocuk yetiştirmek üzere kurumlaşmıştı. Dengelerini buna göre oturtmuş, buna göre kendini geliştirmişti.

Annelerde "kariyer" endişesi, babalarda "daha fazla kazanma" ihtirası yoktu. Aile ve toplum hayatının bir ayağı "tevekkül", öteki ayağı "teşekkür"dü (şükür anlamında).

Annenin en önemli işi çocuk yetiştirmekti. Mimari de buna göre planlanmıştı. Her evin "olmazsa olmaz"ı sayılan avlular, kadının egemenlik alanıydı. Çamaşır bu avlularda yıkanır, misafir bu avlularda ağırlanır, su kuyusu, tandır, dokuma tezgâhı gibi âlet edevatlar yine bu avlularda yer alırdı.

> *Osmanlı ailesi çocuk yetiştirmek üzere kurumlaşmıştı. Dengelerini buna göre oturtmuş, buna göre kendini geliştirmişti.*

Osmanlı asırlarında hemen her aile kendi ihtiyaçlarını üretir, ihtiyaç fazlası üretimini ise satıp geçinirdi. Aile işletmeciliği kanalıyla "hür teşebbüs" o kadar yaygındı ki, buna bakıp bugünkü anlamda "liberal ekonomi"nin temellerinin Osmanlı ailelerinde atıldığını söylemek bile mümkündür.

Kısacası, Osmanlı asırlarında hayatın hiçbir evresi boş ya da başıboş bırakılmaz, hayatın her yönü değerlendirilir, her anı dolu dolu yaşanırdı. Bu yüzden de ömür bereketlenirdi.

Osmanlı evleri ve modern evlerimiz

Ev deyip geçmeyin, yaşanan mekânın karakteristik özelliklerinin insan üstünde kalıcı ve belirleyici etkisi olduğunu bilim söylüyor.

Bu bağlamda Osmanlı evlerine baktığımız zaman, cephelerinin kıbleye dönük olmasına dikkat edildiğini görürüz. Bu, başta namaz olmak üzere tüm ibadetlere bağlılığın mekâna yansımasıydı.

Cephesi kıbleye dönük evlerde yaşayanların yürek pusulaları da kıbleyi gösterirdi. (Cephemiz karışınca, kıblemiz tümden karışmasa bile kafalarımız iyice karıştı; kimliksizleştik).

Osmanlı evlerinin giriş kapılarının üstündeki geniş saçak ise "toplumsal yardımlaşma" ahlâkının simgesi olarak görülebilir. Bu çatı, ev sahiplerinden çok, yağmurdan ve güneşten korunmak isteyen yorgun insanlara hizmet verir, altına sığınıp doludizgin yağmurdan ya da yakıcı güneşten korunurlar, sonra da ev sahiplerine dualar ederek giderlerdi. Bazen ev

sahipleri, kendi saçaklarına sığınanları "Tanrı misafiri" sayar, içeri buyur eder, karnını da doyurduktan sonra, yoluna uğurlarlardı.

Tek cümle ile Osmanlı'da hayat "muavenet", yani yardımlaşma idi.

Yaralı göçmen kuşlara evlerinin saçak altında "kuş evi" yapmayı akıl eden yardım ahlâkı, elbette hayatın özü ve özeti olan insana karşı böylesine mehabetli, aşk yüklü, sevda dolu bir yaklaşım sergileyecekti.

Osmanlı kültüründe, insan hayatın merkeziydi ve Bediüzzaman'ın deyişiyle, "her şey ona musahhar"dı.

Osmanlı kapılarının tokmakları bile başlı başına bir kültürdü ve Osmanlı insanının sosyal hayata bakışının bir simgesiydi. Osmanlı insanı hayata "helâl" ve "haram" perspektifinden bakardı. Kapı tokmakları da bu hassasiyeti yansıtırdı.

Tokmaklar iç içe iki demir halkadan oluşurdu. Dış halka daha tok ses çıkardığından erkekler için, ondan daha ince ses çıkaran iç halka ise kadınlar içindi. Eve gelen erkek misafir dış halkayı, kadın misafir ise iç halkayı kullanarak ev sahiplerine cinsiyetleri konusunda bilgi verirlerdi. Ev sahibi de tokmakların sesine göre kendisini ayarlar, gelen erkekse ona göre giyinip kapıya çıkardı.

Dış kapı bir avluya açılırdı. Avlular çocuklarla kadınların "özgürlük alanı"nı oluştururdu. Çocuklar, avlularda hoplayıp zıplayarak enerji tüketirken; kadınlar; güller, çiçekler ve meyve ağaçları arasında dolma doldurur, dolma

> *"Osmanlı asırlarında hayatın hiçbir evresi boş ya da başıboş bırakılmaz, hayatın her yönü değerlendirilir, her anı dolu dolu yaşanırdı. Bu yüzden de ömür bereketlenirdi."*

sarar, sohbet eder, onlar da kendi açılarından hayatın stresinden arınırlardı.

Önce avluya girilirdi. Bazı avluların bir kenarında pekmez yapılan şırahane, kilim veya bez dokuma atölyeleri yer alırdı.

Başka bir köşede ocak, çamaşır taşı, dibek taşı, fırın, çeşme veya kuyu vardı. Avlu yeteri kadar genişse, bir kıyısında sebze de yetiştirilirdi.

1835'te İstanbul'a gelen Miss Julia Paradoe, Osmanlı evlerinin avluları için, "*Keşke Shakspeare, Romeo ve Juliet'in bahçe sahnesini yazmadan önce buraları görmüş olsaydı.*" demişti.

Ayrıca evler başkalarının avlularını göremeyecek şekilde konumlandırılırdı.

"Osmanlı insanı" dediğimiz zaman hem bir şefkat manzumesini hatırlamalıyız hem de bir cesaret âbidesini... Onların hepsini olmasa bile, birçoğunu "yürek adam" olarak tanımlamak mümkündür!

"Yürek adam" formasyonundan son derece mahrum bulunduğumuz ama son derece büyük bir iştiyakla da ulaşmak istediğimiz o hasrete acaba nasıl ulaşabiliriz? Bunun için sihirli bir formül yok; hatta bunun bir formülü de yok. Yönetimin, mahallenin, ailenin, eğitim sisteminin ve toplumun bu konuda bir "ortak niyet" belirlemesi gerekir.

"Yürek adam"ların yetişmesinde sokaklar kadar mahallelerin, eğitim sistemi kadar yaşanan evlerin de rolü var. Meselâ sayısız "yürek adam"ın yetiştiği Osmanlı evleri, sözün tam anlamıyla "yaşanacak mekânlar"dı ve evin tamamı kullanılırdı. Gösterişe açılan tek bir kapısı bile yoktu. Her kapı insana açılır, her bölüm insanın kendini huzurlu ve mutlu hissedeceği şekilde tasarlanırdı.

Osmanlı evinin odaları yüksek tavanlıydı. Tavanın yüksek oluşu insan ruhunu hem yüceltir, hem de ruha ferahlık ve

sükûnet verirdi. (Alçak tavanlı "daire"lerde ruhumuz bunalıyor, depresyona giriyoruz.)

> *"Osmanlı insanı" dediğimiz zaman hem bir şefkat manzumesini hatırlamalıyız hem de bir cesaret âbidesini... Onların hepsini olmasa bile, birçoğunu "yürek adam" olarak tanımlamak mümkündür!*

Evlerin pencereleri karşılıklı birbirine açılırdı. Komşular pencereden pencereye sohbet eder, birbirlerine karşı muhabbetlerini artırırlardı. Ayrıca evde biten herhangi bir şeyi komşudan istemenin en kestirme yolu yine bu pencerelerdi. "Hû komşu, misafir geldi de bir içimlik kahveniz var mı?" diye başlayan sohbetler genelde koyulaşır, vakti unutturur ama komşuluğu da ilerletirdi. (Evler üst üste binip "apartman" olduğundan beri balkon kapıları halı-kilim silkme kavgasına açılıyor, komşuluk da gitti gidiyor.)

Tek veya çift katlı olan Osmanlı evlerinin bir tarafı, genellikle sokak ya da caddeye bakardı.

Alt katta kışın oturulan bir oda, mutfak, kiler ve ambar yer alırdı. Alt kattan üst kata çıkışlar ahşap merdivenle sağlanırdı. Üst katta "divanhane" (buna baş oda diyebiliriz), haremlik (kadınların bulunduğu bölüm), selâmlık (erkeklerin bulunduğu bölüm) olurdu.

Bazı evlerde ise bir "yaz odası" (evin nispeten daha serin olan bölümü) bulunurdu.

Merdiven başındaki geniş mekânın adı "sofa" idi. Sofadan odalara geçilirdi. Odalardan birinin sokağa bakan ve hane halkının dışarıyı görebilmesini sağlayan bir çıkması olurdu. Buna "köşk" denirdi.

> *Sayısız "yürek adam"ın yetiştiği Osmanlı evleri, sözün tam anlamıyla "yaşanacak mekânlar"dı ve evin tamamı kullanılırdı. Gösterişe açılan tek bir kapısı bile yoktu.*

Üst kat pencereleri "cumba"lı olup dışarıdan içerisi görünmeyecek şekilde kafeslenmişti. Kafesler, içeriden dışarıya bakanları değil, dışarıdan içeriye bakmak isteyenleri sınırlardı.

Odaların hemen hepsinde ısınmak, yemek pişirmek ve hatta aydınlanmak için birer ocak bulundurulurdu. Bir de odalarda yatak ve yorganların konduğu bir "yüklük" vardı. Yüklüğün bir köşesi banyo olarak kullanılırdı. (Asıl yıkanma yerleri, sıhhî olduğu da kabul edilen şehir hamamlarıydı.)

Osmanlı ailesi sofra bezi ya da "sini" denilen büyük bakır tepsi üzerinde yemek yer, yemek yediği mekânda oturur, gece olunca da yatakları serip uyurdu. Sabah yatakları kaldırıp hayatına devam ederdi. Odalar hemen hemen mobilyasızdı.

Yani evin her köşesi insana tahsis edilmiş, insanın yaşam alanı eşya ile sınırlandırılmamıştı. Bu da o mekânlarda yaşayanları rahatlatan bir faktördü. (Şimdiki evlerde insanın değil, eşyanın saltanatı var.) Mobilya yerine, pencere kenarlarında divan ve sekiler, yerlerde çoğu zaman kilim, bazen halı ve yer minderleri bulunurdu.

Mimari anlayış tamamıyla Osmanlı insanının hayat görüşünün bir yansımasıydı. Evlerini kendi faniliklerini simgelercesine, kireç ve kerpiç gibi dayanıksız malzemelerden yaparken, cami, çeşme, kervansaray, hastane gibi hayır kurumlarıyla devlet binalarını, sağlamlığın sembolü olan taş malzemeyle yaparlardı. (Günümüzde ise depremlerde önce kamu binaları yıkılıyor.) Bu yansımanın bir boyutu "devlet-i ebed müddet" anlayışı, diğer boyutu ise "hayırda ebedileşme" arayışıydı.

Dışarıdan bakıldığında, zengin eviyle fakir evini ayırt etmek pek mümkün değildi. Bu da, bugün pek çok çatışma alanı oluşturan sınıflar arası farkın, Osmanlı toplumunda yok denecek kadar az olduğunun ilginç bir göstergesidir.

Osmanlı evlerini gayrimüslim evlerinden ayıran bir özellik var: Bir Batılı gezgin, bu özelliği şöyle açıklıyor: *"Türklerle Rumların karışık yaşadığı köylerde, bacasında leyleklerin yuva yaptığını gördüğünüz her ev bilin ki Türk evidir."*

Kısaca söylemek gerekirse, Osmanlı evleri içe dönük ama dışa kapalıydı. Bu yapılanma hem İslâmî aile yapısının hassasiyetiyle, hem de aileyi ve çocukları dış etkilerden korumayla ilgilidir.

Bu evlerde ve ortamlarda yetişen isimleri hatırlarsak, mekânın ve ortamın, çocuk yetiştirmede ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz.

İnsan "tesadüfen" yetişmez!

Eski terbiye metodumuz ve yeni aile hayatımız

Osmanlıların aile hayatını inceleyen bir yabancı müellif şöyle bir hüküm veriyor:

"Osmanlılar, çocuklarını öğüt vererek değil, örnek olarak yetiştiriyorlar."

İşin "püf noktası" galiba burası: Çocuklarımıza hâlâ bol bol öğüt veriyoruz ama örnek olamıyoruz. Yani arıza, çocuklardan çok ana-babalarda: Bizde!

Çocuklarımız "ey-

> *"Evin her köşesi insana tahsis edilmiş, insanın yaşam alanı eşya ile sınırlandırılmamıştı. Bu da o mekânlarda yaşayanları rahatlatan bir faktördü. (Şimdiki evlerde insanın değil, eşyanın saltanatı var.)"*

lem"den beslenmeyen "söylem"lerimizi ciddiye almıyor. Öğütlerimiz, işte bu yüzden yüreklerine inmiyor. Sonuç olarak da, "doğru insan" kaynaklarımız giderek kuruyor! Türkiye hemen hiçbir alanda "cevher insan" yetiştiremiyor…

> *Osmanlı evleri içe dönük ama dışa kapalıydı. Bu yapılanma hem İslâmî aile yapısının hassasiyetiyle, hem de aileyi ve çocukları dış etkilerden korumayla ilgilidir.*

Oysa yalnız zaferler açısından değil, insan kaynakları açısından da son derece zengin bir geçmişe sahibiz. Tarihte Fatih'ler, Selim'ler, Süleyman'lar, Sinan'lar yetiştirmiş bir ceddin torunlarıyız ama dün başardığımızı bugün başaramıyoruz. Çünkü geleneksel "terbiye metodu"ndan uzaklaşmışız.

Bu metodun özünü, "Haram yiyen harami (eşkıya) olur" (Sultan II. Murad'ın sözüdür) anlayışı teşkil ediyordu. Annebabalar "kul hakkı" yememe konusunda aşırı hassasiyet içindeydi. Çocuklarına da bu açıdan "iyi bir örnek" oluştururlardı.

İstanbul'un Vefa semtine adını veren mutasavvıf ve matematikçi Ebul Vefa Hazretlerinden "kul hakkı"na ilişkin hassasiyete bir örnek vermek istiyorum. Umarım derde deva olur.

Ebûl Vefa'nın on yaşlarında bir oğlu vardı. Bütün çocuklar gibi sevimliydi ama kötü bir huy peydahlamış, evlere su satan sakalara musallat olmuştu.

Malum, eski Osmanlı asırlarında evlere "saka" denilen sucular su servisi yapar, bunun için de deri kırbalar kullanırlardı.

Şeyh'in oğlunun en büyük eğlencesi, dergâha su veren Saka amcanın deri kırbasına iğne batırıp, akan suyu kahkahalar arasında seyretmekti. İşin zor yanı, deri kırbalara yama yapılamaz ve dikilemezdi. Delinen yere düğüm atmaktan başka çare yoktu. Bu da kırbaları git gide küçültüyordu.

Saka bu işe çok bozuktu ama sabretmeye çalışıyordu. Çünkü bu yaramazlığı yapan sıradan birinin oğlu değil, sınırsız hürmet duyduğu Şeyh Efendi'nin oğluydu. Bu yüzden uzunca bir süre sineye çekti.

Bu süre içinde uyardı, olmadı… Öğüt verdi, olmadı… Yalvardı, olmadı… Kaşlarını çattı, biraz azarladı, yine olmadı. Çocuk hiç aldırmadan yaramazlığına devam etti.

Nihayet bir gün sakanın sabır taşı çatladı. Destur dileyip Şeyh Efendi'ye gitti. Utana sıkıla durumu arz etti: "Vaziyet böyleyken böyle Şeyhim, gayri siz bilirsiniz."

Ebul Vefa Hazretleri bir utandı, bir sıkıldı ki, tarife sığmaz. İlk iş olarak oğlunun deldiği tüm kırbaların parasını fazlasıyla ödedi. Sonra bütün işini-gücünü, müritlerini-derslerini bir tarafa bırakıp, kara kara düşünmeye başladı:

"Bu çocuğun yediğine-içtiğine bir şekilde kul hakkı karışmış ama bu nasıl olabilir?"

Saatlerce düşündü, nerede bir ihmale düştüğünü bulmaya çalıştı. Bulamayınca da dertli dertli karısına koştu, olayı anlattıktan sonra sordu:

"Bu çocuğu yetiştirirken bir yerde hata ettiğimiz kesin Hatun, belli ki rızkına kul hakkı katmışız, ben kendi hayatımı gözden geçirdim ama bir şey bulamadım. Bir de sen düşün bakalım."

Karısı bir hayli düşündükten, hamile kaldığı günden başlayarak tüm hayatını safha safha irdeledikten sonra, hatasını bulup Şeyh'e bildirdi:

> *"Osmanlılarda annebabalar olumsuz örnekleri kötüleyerek değil, olumlu örnekler sergileyerek çocuklarını yetiştirirler."*

"Oğlana hamile olduğum ilk dönemde kız kardeşim bize uğramıştı. Sebze dolu sepetçiği bana bırakıp başka bir şeyler

> Yanlış kullanılan televizyon, yanlış seçilmiş bir dergi, yanlış programlanmış bir bilgisayar ve internet, zamanla Nemrut ateşine dönüşebilir.

almaya gitti. Sepetçiğin içindeki limonu fark ettim. Müthiş aşeriyordum. Çok canım çekti. Evde de limon yoktu. Dayanamadım, limonu iğneyle delip bir damla emdim. Aşermemi bastırmaya çalıştım. Sonra unuttum gitti. Helâllik isteyemedim. Acaba sebep bu olabilir mi?"

"Budur." dedi Şeyh Vefa, "Kalk, hemen gidip kardeşinden helâllik alalım."

Gecenin bir vakti, baldızının evine gitti. Durumu anlattı. Helâlliğini aldı.

Çocuk ancak ondan sonra kötü huyundan vazgeçip sakayı rahat bıraktı.

Ne dersiniz, kırbaları çocuklarımız mı iğneliyor, yoksa biz mi?

Osmanlı aile yapısını inceleyen yabancılardan biri şöyle diyor:

"Osmanlılarda anne-babalar olumsuz örnekleri kötüleyerek değil, olumlu örnekler sergileyerek çocuklarını yetiştirirler."

Sanırım bu cümle her şeyi açıklıyor…

Çocuklarımıza ya "iyi örnekler" göstermek, ya da kendimiz "iyi örnek" olmak zorundayız. Toplumumuzda "iyi örnek" oldukça az…

Çocuklarımızın, anne-babalarıyla birlikte kilitlendiği televizyonlarda envai çeşit şaklabanlar cirit atıyor… Gerçek kahraman boşluğunu "sanal kahraman"lar dolduruyor. Her gece ekranlar arasında onlarca kişi katlediliyor.

Böyle bir ortamda ana-babaların her zamankinden daha dikkatli, daha şefkatli, daha rikkatli, daha akıllı, bilgili, ilgili ve de çok dengeli olmaları lâzım…

Sokaklar dolusu "Nemrut ateşi" yanıyor! Dikkat dostlar!

Yanlış kullanılan televizyon, yanlış seçilmiş bir dergi, yanlış programlanmış bir bilgisayar ve internet, zamanla Nemrut ateşine dönüşebilir.

Hepsi bu kadar değil elbet… Kimi gazetelerle televizyonlar, yayınladıkları haberlerle, programlarla Nemrut ateşini körüklüyorlar.

Sözde "sanat çevreleri"nden bay ve bayanların "uygunsuz" yaşantılarını öylesine sorumsuzca allayıp pulluyorlar ki, bu programlar, henüz hayatı tanımayan genç yavrularımızın yüreğinde korkunç bir özentiye dönüşüyor.

Çocukları Nemrut ateşinden korumak o kadar basit ve kolay değil, yine de danıştığım/konuştuğum uzmanlardan öğrendiklerimi anne-babalarla paylaşmaya çalışayım:

Öncelikle siz, anne-baba olarak her türlü kavgadan uzak durun.

Dini inançlarınızı sağlamlaştırın, tüm detaylarıyla yaşamaya ve çocuklarınızla paylaşmaya çalışın.

Ailenize bağlı kalın, çocuklarınızla ilgi bağınızı güçlendirin; onlara sevginizi, şefkatinizi her fırsatta hissettirin ve bir masal veya hatıra anlatır gibi, onları sıkmadan hayat tecrübelerinizi aktarın.

> *"Televizyonunuzu kontrol altında tutun ama bunu çocuklarla anlaşarak yapmanın bir yolunu bulun, bazı programları da annelik-babalık otoritesini kullanarak yasaklayın."*

YAVUZ BAHADIROĞLU

OSMANLI'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Çocuk eğitimi günümüz ailesinin karşılaştığı en büyük problemlerden birisi. Anne-babalar bu problemi aşmak için çeşitli yayınları takip etmekte, pedagoglarla görüşmekte, psikologların kapılarını aşındırmakta.

Oysa ki pedagog ve psikologların olmadığı, konuyla ilgili yayınların yapılmadığı Osmanlı tarihi, her şeyde olduğu gibi çocuk eğitiminde de mükemmel örneklerle doludur. Osmanlı toplumu tarihe yön veren başta padişahlar olmak üzere, âlimler, paşalar, mimarlar, sanatkârlar, müzisyenler, bilginler ve nice kahramanlar yetiştirmiştir.

Batılı birçok araştırmacı ve seyyah, Osmanlı toplumu ve ailesinden büyük bir hayranlıkla bahsetmekte ve kendi toplumlarına örnek bir yapı olarak sunmaktadır. Bir zamanlar Batılıların övgü ve hayranlıkla bahsettiği bu aile yapısını bugün yeniden keşfetmemiz gerekmektedir.

Yavuz Bahadıroğlu, "Osmanlı'da Çocuk Eğitimi" kitabında şu ana kadar ele alınmamış bir konuyu irdelemekte ve Batı toplumunun örnek aldığı atalarımızın insan yetiştirme metotlarının önemli noktalarını dikkatinize sunmaktadır.

www.hayatyayinlari.com

9 786051 512358

twitter.com/hayatyayinlari
facebook.com/hayatyayinlari
Instagram.com/hayatyayinlari